

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.26>

Н. С. Грабар

кандидат наук з державного управління,
провідний фахівець відділу з координації наукової роботи та докторантури
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

МЕХАНІЗМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ГЛОБАЛІЗМУ

Наукова стаття присвячена дослідженню механізмів інформаційної безпеки України в умовах інформаційного глобалізму. У статті з урахуванням комплексного та доктринального дослідження вказаної проблематики визначено, що важливу роль у досягненні інформаційної безпеки держави відіграє інституційний механізм її забезпечення. Ефективність інституційної системи, яка реалізує громадські інтереси, є запорукою їх гармонізації з метою забезпечення вищих державних інтересів, у т. ч. національної та інформаційної безпеки. Інститутами, що підтримують довгостроковий економічний ріст, є закони і правила, які формують спонукальні мотиви і механізми. Інститути задають систему позитивних і негативних стимулів, знижують невизначеність і роблять соціальне середовище більш передбачуваним. Серед інститутів, які гарантують інформаційну безпеку, можна виділити верховенство закону, незалежний і компетентний суд, відсутність корупції тощо.

Доведено, що інституційний механізм забезпечення інформаційної безпеки є особливою структурною складовою частиною державного механізму, що забезпечує створення норм і правил, які регулюють взаємодію різних економічних суб'єктів в інформаційній сфері щодо запобігання загроз інформаційній безпеці. Інституційний механізм приводить у дію інститути (формальні і неформальні), структурує взаємодії суб'єктів, які здійснюють контроль над дотриманням встановлених норм і правил, а також передбачає формування законодавчих основ та інституційних структур, котрі її забезпечують. Для вдосконалення інституційного механізму і формування нових механізмів економічної безпеки в умовах інформаційного глобалізму доцільно передбачити такі окремі елементи, як: подолання декларативного характеру законодавства і скорочення розриву між законодавством і практикою в інформаційній сфері, формування наднаціонального законодавства в інформаційній сфері, створення нових інститутів, які визначають рамки взаємодії і правил поведінки в інтернет-просторі.

Окрему увагу приділено певним закономірностям інформаційної безпеки, адже встановлено, що загрози інформаційної безпеки мають цілком об'єктивний характер, зумовлені сучасним політичним процесом і мають дуже тісний зв'язок зі змінами в інформаційній сфері на основі розвитку інформаційних технологій. Зростання спектру загроз національній безпеці підвищує роль держави в реалізації на практиці сильної інформаційної політики, на особливу увагу суспільства до освітньої сфери, яка безпосередньо впливає на інформаційні технології, та, безсумнівно, вдосконалення правової регламентації діяльності громадян і держави в інформаційній сфері, що зумовлено сучасними політичними та державними процесами.

Ключові слова: інформаційна безпека, механізми інформаційної безпеки, державне управління, інформаційний глобалізм, національна безпека.

Постановка проблеми. Забезпечення інформаційної безпеки держави – це доволі нова державна функція, яка характеризується відсутністю сталих і визначених механізмів та методів, правового

інструментарію їх реалізації. Її формування зумовлене необхідністю захисту суспільства і держави від інформаційних загроз, пов'язаних із розвитком новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Масштаби негативних наслідків цих загроз для держав, організацій, прав і свобод людини

і громадянина вже усвідомлені світовою спільнотою, тому найважливішим завданням держави є розробка системи заходів щодо їх запобігання і нейтралізації. Важливу роль у досягненні інформаційної безпеки держави відіграє інституційний механізм її забезпечення.

Як відомо, інформаційний ринок став невід'ємною частиною глобальної економіки. У сучасному суспільстві він стає найважливішим фактором економічного зростання, а інформаційний ринок та інформаційні ризики – стандартними елементами інформаційної економіки. Сьогодні забезпечення інформаційної безпеки держави потребує вирішення низки важливих завдань, особливо в контексті інформаційного глобалізму.

Визначення мети, принципів забезпечення інформаційної безпеки країни сприяє формуванню інформаційної системи і вирішенню пов'язаних із нею проблем. Інформаційна безпека зазвичай є сполучною ланкою між політикою національної безпеки та інформаційною політикою країни. Небезпека, яка може виникати в інформаційній сфері, – це незбалансованість інтересів суб'єктів суспільних відносин. Причина криється, насамперед, у недостатній діяльності державних інститутів щодо підвищення рівня інформаційної безпеки України.

Методологія дослідження інформаційної безпеки України в умовах інформаційного глобалізму сьогодні розроблена недостатньо і вимагає подальшого розвитку й адаптації до умов дійсності, що постійно змінюються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доктринальний аналіз особливостей інформаційної безпеки України в умовах інформаційного глобалізму був предметом дослідження численних вчених-правників, економістів, державних управлінців, що відобразилося у працях таких науковців, як А.В. Возженікова, Ю.Ф. Нуждіна, А.А. Стрельцова, Д.С. Черешкіна, І.М. Панаріна, А.А. Прохожева. Водночас комплексний аналіз вченими не проводився, і це зумовило науковий інтерес автора.

Метою статті є дослідження особливостей інформаційної безпеки в умовах

становлення інформаційного глобалізму, виокремлення її концептуально-доктринальних механізмів.

Виклад основного матеріалу.

У сучасній літературі під інформаційною безпекою розуміють її захищеність від випадкового або навмисного втручання у процес її функціонування, від спроб розкрадання, модифікації, а також руйнування її компонентів. У науковій доктрині інформаційної безпеки України дається розгорнуте визначення інформаційної безпеки. Під нею слід розуміти стан захищеності національних інтересів в інформаційному середовищі, яке визначає сукупність збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави.

Поняття «інформаційної безпеки» також розглядається з погляду вітчизняних вчених. На думку вченого М.В. Арсентьєва, інформаційна безпека – це зняття інформаційної невизначеності, реальних або потенційних загроз за рахунок контролю над світовим інформаційним простором і наявність можливостей і засобів для відображення цих загроз [1, с. 55].

Безпека досягається, насамперед, шляхом конфіденційності оброблюваної інформації, а також цілісності та доступності компонентів і ресурсів системи. Потрібно враховувати ефективність системи управління інформаційними ресурсами і їх захист, які визначатимуть загальний рівень державної безпеки. Увагу слід приділити тому, що одним із найважливіших аспектів є визначення та класифікація можливих загроз безпеки.

Загроза безпеки трактується як сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку життєво-важливим інтересам особистості, суспільства і держави.

У науковій літературі загрози поділяються на зовнішні і внутрішні. Зовнішні джерела загрози – це діяльність іноземних розвідувальних та інформаційних структур, терористичних організацій, а також гостра конкуренція за володіння інформаційними технологіями і ресурсами, а також технологічний прорив провідних держав світу і нарощування їх основних можливостей. Внутрішні загрози – це критичний стан вітчизняних галузей промисловості, несприятлива кримінальна обстановка,

яка сприяє зрощенню державних і кримінальних структур в інформаційній сфері, низький ступінь захищеності законних інтересів громадян, недостатня правозастосовна практика і відставання України від провідних країн за рівнем інформатизації у важливих сферах державної діяльності. Особливу увагу слід приділити таким видам загроз, як: витіснення українських інформаційних агентств, засобів масової інформації з внутрішнього інформаційного ринку і залежність економічної та політичної сфери суспільного життя України від закордонних інформаційних структур; маніпулювання інформацією (сюди включається дезінформація, приховування або перекручення інформації) [2, с. 240].

Однією з проблем інформаційної безпеки є кіберзлочини на внутрішньому ринку. Значної шкоди завдають комп'ютерні злочини, спрямовані на мережі банків і кредитних організацій. Основною метою зловмисників є не самі банки, а їх клієнти, і злочинець може використовувати їх некомпетентність, придбати дані в корисливих цілях. Загрози також можуть виходити і від персоналу організації або фірми. Наприклад, у деяких організаціях у співробітників є доступ до Інтернету для виконання своїх посадових обов'язків, але працівник використовує глобальну мережу в особистих цілях і запускає на робочому комп'ютері файли, які згодом ведуть до збитків. Серед основних цілей захисту України від інформаційно-психологічних загроз можна назвати захист від руйнівних інформаційних впливів суспільства і соціальних груп громадян, відстоювання національних інтересів і цілей України в інформаційному просторі, а також протидію спробам маніпулювання за рахунок інформації з боку ворожих Україні політичних сил.

Слід зазначити, що необхідним елементом створення системи забезпечення інформаційної безпеки країни буде формування її мети. Мета функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки – це створення необхідних економічних і соціокультурних умов, а також правові організаційні механізми формування й ефективного використання інформаційних ресурсів у всіх сферах життя громадян [8].

На думку окремих вчених, головним стратегічним завданням реалізації та захисту національних інтересів на сучасному етапі розвитку України в інформаційній сфері стають:

- розробка довгострокової програми щодо забезпечення виходу на рівень провідних країн світу у сфері створення новітніх інформаційних технологій;
- свобода отримання і поширення інформації громадянами та іншими суб'єктами суспільних відносин в інтересах формування громадянського суспільства, розвитку науки та культури;
- надійний захист інформаційного потенціалу України від неправомірного його використання на шкоду охоронюваним законам інтересам особистості, суспільства і держави;
- взаємодія державних і недержавних систем інформаційного забезпечення з метою найбільш ефективного використання інформаційних ресурсів країни;
- формування і розвиток регіональних центрів сертифікації систем інформаційного захисту та їх елементів;
- протидія цілеспрямованим діям з дезінформації органів влади та використання каналів інформаційного обміну для порушення систем управління різними сферами життєдіяльності держави [3, с. 108–109].

На нашу думку, для досягнення відповідного рівня інформаційної безпеки необхідно сформувати єдиний державний механізм забезпечення інформаційної безпеки України, де будуть вирішуватися такі основні завдання:

- 1) забезпечення інформаційної безпеки, всіх основних складових елементів системи управління державної безпеки;
- 2) розвиток і розробка ефективної системи отримання необхідної інформації для відпрацювання основних стратегічних, тактичних і оперативних рішень у сфері управління інформаційною безпекою;
- 3) формування інформаційно-аналітичного потенціалу країни;
- 4) розвиток системи моніторингу стану інформаційної безпеки у зв'язку з виявленням загроз, що виникають як зсередини, так і ззовні системи управління національною безпекою;

5) запобігання будь-якої протиправної діяльності з боку суб'єктів інформаційної системи забезпечення національної безпеки.

До функцій системи забезпечення інформаційної безпеки країни можна віднести, по-перше, планування, куди включаються виявлення, моніторинг, прогнозування загроз національним інтересам, по-друге, координацію, тобто визначення і здійснення повноважень системою управління національної безпеки, по-третє, стимулювання, тобто розробку і реалізацію політичних рішень, законодавчих і нормативно-правових актів щодо забезпечення системи управління національними інформаційними ресурсами, по-четверте, контроль за станом, порядком і правилами формування, розвитку і використання інформаційних ресурсів, по-п'яте, державне регулювання сфери інформатизації щодо забезпечення науково-технічних і організаційно-економічних умов створення та застосування інформаційних технологій.

У Законі України «Про національну безпеку України» розглядаються такі основні принципи, що визначають порядок державного регулювання у відповідній сфері, зокрема: верховенство права, підзвітність, законність, прозорість і дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки й оборони та застосуванням сили; дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях із підтримання миру і безпеки, міждержавних системах і механізмах міжнародної колективної безпеки; розвиток сектору безпеки й оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки й оборони тощо [4, с. 320–322].

Важливу роль у досягненні інформаційної безпеки держави відіграє інституційний механізм її забезпечення. Ефективність інституційної системи, що реалізує громадські інтереси, є запорукою їх гармонізації з метою забезпечення вищих державних інтересів, у т. ч. національної та інформаційної безпеки. Нагадаємо, що інститути – це породжені людською свідомістю і досвідом правила взаємодій

(«правила гри») в суспільстві, обмеження і передумови розвитку в політиці, соціальній сфері та економіці. Інститутами, що підтримують довгостроковий економічний ріст, є закони і правила, що формують спонукальні мотиви і механізми. Інститути задають систему позитивних і негативних стимулів, знижують невизначеність і роблять соціальне середовище більш передбачуваним. Серед інститутів, які гарантують інформаційну безпеку, можна виділити верховенство закону, незалежний і компетентний суд, відсутність корупції тощо [5, с. 9].

Інституційний механізм забезпечення інформаційної безпеки є особливою структурною складовою частиною державного механізму, що забезпечує створення норм і правил, які регулюють взаємодію різних економічних суб'єктів в інформаційній сфері щодо запобігання загроз інформаційній безпеці. Інституційний механізм приводить у дію інститути (формальні і неформальні), структурує взаємодії суб'єктів, які здійснюють контроль над дотриманням встановлених норм і правил.

Сутність інституційного механізму проявляється через його функції. Підтримуємо переважну частину вчених, котрі вважають, що інституційний механізм виконує такі функції, які можна застосувати й до механізму забезпечення інформаційної безпеки, а саме:

1) інтеграцію агентів в один інститут з метою здійснення спільної діяльності в рамках загальних статусів і норм;

2) диференціювання норм і статусів, а також суб'єктів і агентів різних інститутів, що розділяють та ігнорують їхні вимоги; регламентацію взаємодії інституту і його агентів відповідно до встановлених вимог;

3) здійснення перекладу нових вимог у реальну практику;

4) забезпечення відтворення рутинних інновацій;

5) субординацію і координацію відносин між суб'єктами, які належать до різних інститутів;

6) інформування суб'єктів про нові норми і правила поведінки;

7) регулювання діяльності суб'єктів;

8) контроль за виконанням норм, правил і угод [6, с. 44].

Таким чином, інституційний механізм забезпечення інформаційної безпеки включає законодавчу основу і забезпечує її інституційні елементи загальної структури. Удосконалення цього механізму включає в себе реорганізацію законодавчої основи інформаційної безпеки та інституційних структур протидії загрозам інформаційній безпеці. До інституційного механізму забезпечення інформаційної безпеки входить: прийняття нових законів, які враховували б інтереси всіх суб'єктів інформаційної сфери; дотримання балансу творчої та обмежувальної функцій законів в інформаційній сфері; інтеграція України у світовий правовий простір; облік стану сфери вітчизняних інформаційних технологій тощо.

Висновки і пропозиції. Таким чином, інституційний механізм забезпечення інформаційної безпеки держави передбачає формування законодавчих основ та інституційних структур, які її забезпечують. Для вдосконалення інституційного механізму і формування нових механізмів економічної безпеки в умовах інформаційного глобалізму доцільно передбачити такі окремі елементи, як: подолання декларативного характеру законодавства і скорочення розриву між законодавством і практикою в інформаційній сфері, формування наднаціонального законодавства в інформаційній сфері, створення нових інститутів, що визначають рамки взаємодії і правил поведінки в інтернет-просторі.

Загрози інформаційної безпеки мають цілком об'єктивний характер, зумовлені сучасним політичним процесом і мають дуже тісний зв'язок зі змінами в інформаційній сфері на основі розвитку інформаційних технологій. Зростання спектру

загроз національній безпеці підвищує роль держави в реалізації на практиці сильної інформаційної політики, на особливу увагу суспільства до освітньої сфери, яка безпосередньо впливає на інформаційні технології, та, безсумнівно, вдосконалення правової регламентації діяльності громадян і держави в інформаційній сфері, що зумовлено сучасними політичними та державними процесами.

Список використаної літератури:

1. Иншаков О.В., Лебедева Н.Н. Хозяйственный и институциональный механизмы: соотношение и взаимодействие в условиях социально-рыночной трансформации российской экономики. *Вестник Санкт-Петербургского государственного ун-та. Сер. 5.* 1998. Вып. 4 (№ 16). С. 54–58
2. Дзалиев М.И., Романович А.Л., Урсул А.Д. Проблемы безопасности: теоретико-методологические аспекты. Москва, 2001. 348 с.
3. Калюжный Р.А., Цимбалюк В.С. Координация деятельности органов власти у борьбе с организованной киберзлочинностью. *Борьба с организованной злочинністю і корупцією.* 2002. № 6. С. 105–111.
4. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 427 с.
5. Литвиненко О.В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки у пострадянських країнах (на прикладі України та Росії) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 1997. 18 с.
6. Присяжнюк М.М., Белошевич Я.І. Інформаційна безпека України в сучасних умовах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2013. Вип. 30. С. 42–46.

Hrabar N. Mechanisms of informational security of Ukraine in the conditions of informational globalism

The scientific article is devoted to the research of mechanisms of information security of Ukraine in the conditions of information globalization. In the article, taking into account the complex and doctrinal study of this problem, it is determined that the institutional mechanism of its provision plays an important role in achieving information security of the state. The effectiveness of an institutional system that implements public interests is a guarantee of their harmonization in order to ensure higher public interests, including national and information security. The institutes that support long-term economic growth are laws and regulations that form motivational motives and mechanisms. Institutions create a system of positive and negative incentives, reduce uncertainty and make the social environment more

predictable. Among institutes that guarantee information security, one can distinguish such as: the rule of law, an independent and competent court, the absence of corruption, etc.

It is proved that the institutional mechanism of providing information security is a special structural component of the state mechanism, which ensures the creation of norms and rules that regulate the interaction of various economic actors in the information sphere on the prevention of threats to information security. The institutional mechanism is activated by the institutes (formal and informal), structuring the interaction of subjects that control the observance of established norms and rules, and also provides for the formation of legislative foundations and institutional structures that provide it. To improve the institutional mechanism and the formation of new mechanisms of economic security in the conditions of information globalization, it is appropriate to provide for such separate elements as: overcoming the declarative nature of legislation and reducing the gap between legislation and practice in the information sphere, the formation of supranational legislation in the information sphere, the creation of new institutes that determine the framework of interaction and rules of conduct in the Internet space.

Particular attention is paid to certain laws of information security, since it has been established that the threats to information security are quite objective, due to the modern political process and have a very close connection with changes in the information sphere on the basis of the development of information technology. The growth of the spectrum of threats to national security increases the role of the state in implementing a strong information policy in practice, the special attention of society to the educational sphere, which directly affects information technologies, and, undoubtedly, improving the legal regulation of the activities of citizens and the state in the information sphere, which is conditioned by modern political and government processes.

Key words: *information security, mechanisms of information security, public administration, information globalization, national security.*